

Цюк Н.В.

Національний університет «Львівська політехніка»

МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

У статті розглядаються механізми публічного управління у сфері захисту історико-культурної спадщини в умовах війни та обґрунтовуються шляхи підвищення ефективності управлінських процесів у зазначеній сфері. Зазначено, що історико-культурна спадщина держави лежить в основі її економічного, культурного, соціального розвитку та інтелектуального прогресу, тому в умовах війни на території України питання збереження та захисту історико-культурної спадщини набуває особливого значення. Акцентовано на проблемах, які існують у досліджуваній сфері в сучасних умовах, і звернено увагу, що однією з ключових проблем у цій галузі є недостатня ефективність механізмів публічного управління у сфері захисту історико-культурної спадщини в умовах війни. Розглянуто механізми публічного управління у сфері захисту історико-культурної спадщини в умовах війни та охарактеризовано їх. Запропоновано шляхи покращення публічного управління у сфері захисту історико-культурної спадщини в умовах війни. Аргументовано, що запропоновані заходи мають бути спрямовані на зміцнення правових основ, розвиток інституційної спроможності, забезпечення належного фінансування, покращення матеріально-технічної бази та підвищення кваліфікації кадрів. Відзначено, що впровадження запропонованих шляхів покликане сприяти покращенню публічного управління у сфері захисту історико-культурної спадщини в умовах війни. Зокрема, це стосується як збереження, так і захисту об'єктів історико-культурної спадщини, що є особливо актуальним в умовах активних бойових дій на території української держави.

У висновках зазначено, що ефективний захист історико-культурної спадщини в умовах війни потребує комплексного підходу, який включає правові, інституційні, фінансові та кадрові механізми, адже створення адаптованих правових норм, розвиток інституційної спроможності, забезпечення належного фінансування та підготовка професійних кадрів є ключовими елементами у системі захисту культурного надбання. Звернено увагу, що в подальших наукових дослідженнях потрібно дослідити використання зарубіжного досвіду публічного управління у сфері захисту історико-культурної спадщини.

Ключові слова: історико-культурна спадщина, публічне управління, механізми, війна, захист, збереження, держава.

Постановка проблеми. У сучасних умовах війни питання захисту історико-культурної спадщини набуває особливої актуальності та гостроти. Військові дії, спричинені агресією росії проти України, несуть загрозу руйнування або значного пошкодження історичних пам'яток, культурних об'єктів та інших пам'яток національної спадщини. Це не лише завдає непоправної шкоди культурному надбання української держави, але й впливає на національну ідентичність та культурну самобутність народу.

Таким чином, на даний час проблеми полягає у визначенні та аналізі основних викликів і недоліків існуючих механізмів публічного управління у сфері захисту історико-культурної спадщини в умовах війни, а також у пошуку шляхів їх удосконалення. Це потребує комплексного підходу, який включає правові, інституційні, фінансові

та кадрові аспекти, з метою забезпечення ефективного захисту національної культурної спадщини навіть у найскладніших умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання збереження та захисту історико-культурної спадщини та публічне управління процесами у цій сфері є предметом дослідження багатьох науковців. Зокрема, мова йде про таких науковців як Архипова Є.О. [1], Валевський О.Л. [2], Клевчук О.О. [1], Корчак Н.М. [3], Литвиненко О.М. [4], Мазур Т.В. [5], Мерзляк А.В. [6], Огнар'єв Є.С. [6], Підбережник Н.П. [7], Чорновол К. [8] та багато інших, які вивчають особливості державного регулювання у сфері охорони культурної спадщини України, представляють історико- й теоретико-правові дослідження охорони культурної спадщини в Україні, досліджують вітчизняний і зарубіжний досвід управління

процесами у сфері історико-культурної спадщини, обґрунтовують напрями вдосконалення правових та інституційних механізмів збереження культурної спадщини, вивчають те, яким чином Україна захищає свою культурну спадщину від посягань росії.

В той же час сучасні умови розвитку українського суспільства свідчать про існування великих небезпек для історико-культурної спадщини українського народу, що зумовлює потребу пошуку наукових підходів до вирішення проблеми ефективних механізмів публічного управління у цій сфері.

Постановка завдання. Мета статті полягає у вивченні механізмів публічного управління у сфері захисту історико-культурної спадщини та обґрунтуванні шляхів його покращення в умовах війни.

Виклад основного матеріалу. Історико-культурна спадщина держави лежить в основі її економічного, культурного, соціального розвитку та інтелектуального прогресу. Відповідно до Закону України «Про охорону культурної спадщини» під охороною культурної спадщини розглядається «система правових, організаційних, фінансових, матеріально-технічних, містобудівних, інформаційних та інших заходів з обліку (виявлення, наукове вивчення, класифікація, державна реєстрація), запобігання руйнуванню або заподіяння шкоди, забезпечення захисту, збереження, утримання, відповідного використання, консервації, реставрації, ремонту, реабілітації, пристосування та музеєфікації об'єктів культурної спадщини». Згідно із статтею 27 Закону у разі, коли «пам'ятці загрожує небезпека пошкодження, руйнування чи знищення, власник або уповноважений ним орган, особа, яка набула права володіння, користування чи управління, зобов'язані привести цю пам'ятку до належного стану» [9].

В умовах війни на території України питання збереження та захисту історико-культурної спадщини набуває особливого значення. Так, сфера історико-культурної спадщини в Україні на даний час перебуває у складному стані через низку факторів, включаючи політичні, економічні та військові виклики.

Україна має багату культурну спадщину, яка включає численні історичні пам'ятки, архітектурні об'єкти, музеї, архіви та інші культурні установи, що відображають багатотисялітню історію та різноманіття культур. Проте війна на сході України та повномасштабне вторгнення Росії у 2022 році спричинили значні руйнування історичних пам'яток і культурних об'єктів. Багато з них були пошкоджені або зруйновані внаслідок бойових дій. Такі об'єкти, як

музеї, архіви, церкви та історичні будівлі, зазнали значних збитків. Особливо постраждали об'єкти у прифронтових зонах та на окупованих територіях, де неможливо проводити належні реставраційні та консерваційні роботи.

Поряд із цим, залишається недостатнім фінансування сфери історико-культурної спадщини для проведення оперативних заходів щодо захисту і консервації історичних пам'яток в умовах бойових дій. Економічна криза, посилена військовими діями, призводить до дефіциту коштів на реставраційні та консерваційні роботи, а також на підтримку музеїв, архівів та інших культурних установ. Це ускладнює можливості для проведення необхідних робіт із збереження та відновлення культурної спадщини. Недостатність професійно підготовлених кадрів, які б могли ефективно здійснювати охорону і збереження культурних об'єктів під час війни, також є серйозною перешкодою.

Також органи, що відповідають за управління культурною спадщиною, стикаються з численними проблемами, пов'язаними з недостатньою координацією та ефективністю. Існує потреба у вдосконаленні законодавчої бази, яка регулює питання збереження культурної спадщини, а також у покращенні управлінських структур. Відсутність чітких механізмів співпраці між різними рівнями державних органів, а також між державними та неурядовими організаціями, створює додаткові перешкоди.

Незважаючи на численні виклики, в Україні спостерігаються позитивні зрушення у сфері збереження історико-культурної спадщини. Завдяки підтримці міжнародних організацій та волонтерських ініціатив, вдається реалізовувати окремі проекти з реставрації та консервації об'єктів культурної спадщини. Також відбувається активне залучення громадськості до процесів збереження культурних цінностей, що сприяє підвищенню рівня свідомості та відповідальності за культурне надбання.

Так, Україна отримує значну підтримку від міжнародних організацій, таких як ЮНЕСКО, ЄС та інші, які надають фінансову, технічну та експертну допомогу для збереження культурної спадщини. Співпраця з міжнародними партнерами дозволяє впроваджувати сучасні методики та технології в галузі консервації та реставрації, а також підвищувати кваліфікацію українських фахівців.

Проте, незважаючи на вказані позитивні зрушення, в Україні гостро існує потреба у розробці та впровадженні нових підходів та механізмів управління, які б враховували специфіку умов війни. Це включає створення адаптованих правових

норм, розвиток інституційної спроможності, забезпечення належного фінансування та матеріально-технічного забезпечення, а також підготовку кадрів, здатних працювати в екстремальних умовах.

Однією з ключових проблем у цій галузі є недостатня ефективність механізмів публічного управління у сфері захисту історико-культурної спадщини в умовах війни. Зокрема, існуючі правові та інституційні механізми часто виявляються неспроможними адекватно реагувати на виклики, пов'язані з війною. Відсутність чіткої координації між різними державними органами, а також між державними структурами і неурядовими організаціями, призводить до неузгодженості дій та втрати цінних об'єктів культурної спадщини.

Розглянемо детальніше механізми публічного управління у сфері захисту історико-культурної спадщини в умовах війни:

1. **Правові механізми.** Ефективний захист історико-культурної спадщини в умовах війни потребує створення адаптованих правових норм, які б враховували специфіку воєнного часу. Важливо розробити законодавчі акти, які регулюють питання збереження культурних об'єктів під час бойових дій, включаючи механізми оперативного реагування на загрози руйнування. Крім того, необхідно запровадити суворі санкції за умисне пошкодження або руйнування об'єктів культурної спадщини.

2. **Інституційні механізми.** Розвиток інституційної спроможності є ключовим елементом у системі захисту культурної спадщини. Необхідно створити спеціалізовані органи або підрозділи в існуючих державних структурах, які відповідатимуть за моніторинг стану культурних об'єктів, координацію заходів із їхнього захисту та взаємодію з міжнародними організаціями. Важливим аспектом є також залучення неурядових організацій та волонтерських груп, які можуть надавати додаткову підтримку в умовах обмежених ресурсів.

3. **Фінансові та матеріально-технічні механізми.** Забезпечення належного фінансування є критичним для ефективного захисту історико-культурної спадщини. Необхідно створити спеціальні фонди для фінансування заходів з консервації та реставрації об'єктів культурної спадщини, а також для надання оперативної допомоги у разі виникнення надзвичайних ситуацій. Крім того, важливо забезпечити культурні об'єкти необхідними матеріально-технічними ресурсами, включаючи засоби для пожежогасіння, укріплення будівель та евакуації цінних експонатів.

4. **Підготовка кадрів.** Професійна підготовка кадрів, здатних ефективно здійснювати заходи

з охорони культурної спадщини в умовах війни, є ще одним важливим аспектом. Необхідно розробити програми навчання для працівників державних органів, які займаються питаннями культури, а також для представників неурядових організацій і волонтерів. Це включає тренінги з управління кризовими ситуаціями, навички з консервації та реставрації об'єктів культурної спадщини, а також знання з міжнародного права у сфері захисту культурних цінностей.

З огляду на складні виклики, що стоять перед публічним управлінням у сфері захисту історико-культурної спадщини під час війни, необхідно обґрунтувати шляхи покращення управлінських механізмів для ефективного реагування на ці загрози. Запропоновані заходи мають бути спрямовані на зміцнення правових основ, розвиток інституційної спроможності, забезпечення належного фінансування, покращення матеріально-технічної бази та підвищення кваліфікації кадрів. Детальніше це представлено в табл. 1.

Впровадження запропонованих шляхів покликане сприяти покращенню публічного управління у сфері захисту історико-культурної спадщини в умовах війни. Це стосується як збереження, так і захисту об'єктів історико-культурної спадщини, що є особливо актуальним в умовах активних бойових дій на території української держави.

Висновки. Отже, сучасний стан сфери історико-культурної спадщини в Україні є складним та багатограним. Військові дії, економічні труднощі та інституційні проблеми створюють значні виклики для збереження культурного надбання. Проте завдяки підтримці міжнародної спільноти та активному залученню громадськості, вдається здійснювати важливі заходи для захисту та відновлення історико-культурної спадщини.

Тому ефективний захист історико-культурної спадщини в умовах війни потребує комплексного підходу, який включає правові, інституційні, фінансові та кадрові механізми. Створення адаптованих правових норм, розвиток інституційної спроможності, забезпечення належного фінансування та підготовка професійних кадрів є ключовими елементами у системі захисту культурного надбання. Тільки таким чином можна забезпечити збереження національної ідентичності та культурної самобутності навіть у найскладніших умовах.

В подальших наукових дослідженнях потрібно зосередити увагу на проблематиці використання зарубіжного досвіду публічного управління у сфері захисту історико-культурної спадщини.

Шляхи покращення публічного управління у сфері захисту історико-культурної спадщини в умовах війни

№ з/п	Шляхи покращення	Їх опис
1	Розробка та впровадження адаптованих правових норм	Ефективний захист історико-культурної спадщини в умовах війни потребує оновлення правової бази, яка б враховувала специфіку воєнних загроз. Необхідно розробити законодавчі акти, що забезпечать швидке та ефективне реагування на пошкодження або знищення культурних об'єктів. Впровадження суворих санкцій за умисне пошкодження культурної спадщини має стати стримуючим фактором для потенційних правопорушників. Також варто передбачити правові механізми для оперативного виділення ресурсів та залучення міжнародної допомоги у разі загрози культурним об'єктам.
2	Посилення інституційної спроможності	Розвиток інституційної спроможності є критичним для ефективного управління у сфері захисту культурної спадщини. Потрібно створити спеціалізовані підрозділи в рамках існуючих державних структур, які будуть відповідати за моніторинг стану культурних об'єктів та координацію захисних заходів. Ці підрозділи мають мати чіткі повноваження та ресурси для оперативного реагування. Крім того, важливо налагодити тісну співпрацю з міжнародними організаціями та неурядовими структурами, які можуть надати додаткову підтримку.
3	Забезпечення належного фінансування та матеріально-технічної бази	Ефективний захист культурної спадщини неможливий без належного фінансування. Необхідно створити спеціальні фонди для фінансування заходів з консервації та реставрації об'єктів культурної спадщини, а також для надання оперативної допомоги у разі виникнення надзвичайних ситуацій. Важливо забезпечити культурні об'єкти необхідними матеріально-технічними ресурсами, такими як засоби для пожежогашіння, укріплення будівель та евакуації цінних експонатів. Впровадження сучасних технологій для моніторингу та захисту культурних об'єктів також сприятиме підвищенню ефективності цих заходів.
4	Підготовка та підвищення кваліфікації кадрів	Професійна підготовка кадрів є ключовою для ефективного захисту культурної спадщини в умовах війни. Необхідно розробити та впровадити програми навчання для працівників державних органів, які займаються питаннями культури, а також для представників неурядових організацій і волонтерів. Навчальні програми повинні включати тренінги з управління кризовими ситуаціями, навички з консервації та реставрації об'єктів культурної спадщини, а також знання з міжнародного права у сфері захисту культурних цінностей.

Джерело: власні узагальнення

Список літератури:

- Архипова Є.О., Клевчук О.О. Державне регулювання у сфері охорони культурної спадщини України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 13–14. С. 51–57. DOI: 10.32702/2306-6814.2021.13-14.51
- Валевський О.Л. Актуальність розвитку державно-приватного партнерства у сфері культурної політики. Національний інститут стратегічних досліджень. 28.10.2020. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/aktualnist-rozvitku-derzhavno-privatnogo-partnerstva-u-sferi> (дата звернення: 20.06.2024).
- Корчак Н.М. Антикорупційні цифрові рішення в сфері публічного управління та адміністрування та їх вплив на охорону культурної спадщини України. *Наукові перспективи*. 2023. № 11 (41). С. 166–180. [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-11\(41\)](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-11(41)).
- Литвиненко О.М. Напрями вдосконалення правових та інституційних механізмів збереження культурної спадщини. Національний інститут стратегічних досліджень, 15.04.2020. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/socialna-politika/napryami-vdoskonalennya-pravovikh-ta-instituciynikh-mekhanizmv> (дата звернення: 20.06.2024).
- Мазур Т.В. Охорона культурної спадщини в Україні: історико- й теоретико-правове дослідження : дис. ... д-ра юр. наук : 12.00.01 / Національна академія внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України. Київ, 2021. 423 с.
- Мерзляк А.В., Огнар'єв Є.С. Державне управління сферою культури: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2017. Вип. 1 (17). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2017_1_4 (дата звернення: 19.06.2024).
- Підбережний Н.П. роль неурядових організацій у збереженні історико-культурної спадщини України в умовах війни. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 11 (17). С. 413–425. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-11\(17\)](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-11(17)).

8. Чорновол К. (2022) Війна за історію: як Україна захищає свою культурну спадщину від посягань Росії. Апостроф. TV. URL: <https://apostrophe.ua/ua/news/kyiv/cultura/2022-06-27/voyna-za-istoriyu-kak-ukraina-zaschischaetsvoe-kulturnoe-nasledie-ot-posyagatelstv-rossii/272822> (дата звернення: 17.06.2024).

9. Про охорону культурної спадщини : Закон України. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 2000. № 39. Ст. 333.

Tsyuk N.V. MECHANISMS OF PUBLIC ADMINISTRATION IN THE FIELD OF HISTORICAL AND CULTURAL HERITAGE PROTECTION IN THE CONDITIONS OF WAR

The article examines the mechanisms of public management in the field of protection of historical and cultural heritage in the conditions of war and substantiates the ways of increasing the efficiency of management processes in the specified field. It is noted that the historical and cultural heritage of the state lies at the basis of its economic, cultural, social development and intellectual progress, therefore, in the conditions of war on the territory of Ukraine, the issue of preservation and protection of the historical and cultural heritage acquires special importance. Emphasis is placed on the problems that exist in the researched field in modern conditions, and attention is drawn to the fact that one of the key problems in this field is the insufficient effectiveness of public management mechanisms in the field of protection of historical and cultural heritage in wartime conditions. The mechanisms of public management in the field of protection of historical and cultural heritage in the conditions of war are considered and characterized. Ways to improve public administration in the field of historical and cultural heritage protection in wartime conditions are proposed. It is argued that the proposed measures should be aimed at strengthening the legal foundations, developing institutional capacity, ensuring adequate financing, improving the material and technical base, and improving the qualifications of personnel. It was noted that the implementation of the proposed ways is intended to contribute to the improvement of public administration in the field of protection of historical and cultural heritage in wartime conditions. In particular, this concerns both the preservation and protection of objects of historical and cultural heritage, which is especially relevant in the conditions of active hostilities on the territory of the Ukrainian state.

The conclusions state that the effective protection of historical and cultural heritage in the conditions of war requires a comprehensive approach that includes legal, institutional, financial and personnel mechanisms, because the creation of adapted legal norms, development of institutional capacity, provision of adequate funding and training of professional personnel are key elements in system of protection of cultural property. Attention is drawn to the fact that in further scientific research it is necessary to investigate the use of foreign experience of public administration in the field of protection of historical and cultural heritage.

Key words: *historical and cultural heritage, public administration, mechanisms, war, protection, preservation, state.*